

DIFERÈNCIES ENTRE UNIVERSITARIS I UNIVERSITÀRIES PEL QUE FA A L'ELECCIÓ DE L'ÀREA D'ESTUDIS, AL RESPECTE A LES NORMES SOCIALS I AL PROGRÉS ACADÈMIC

Josep M. Masjuan

Professor jubilat del Departament de Sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona

INTRODUCCIÓ

Les universitats catalanes estan sotmeses a un profund procés de canvi a causa de la seva incorporació a l'espai europeu d'educació superior, que afecta tant l'estructura dels plans d'estudi com la manera de desenvolupar la docència, tal com ja van mostrar els capítols de J. M. Rotger, H. Troiano i L. Daza en dos dels darrers exemplars d'aquesta mateixa publicació.¹ Val a dir que les conseqüències de la crisi econòmica iniciada el 2007, amb el que representa actualment de retallada de recursos a les universitats, no genera precisament un context facilitador per a l'aplicació d'aquestes reformes.

Independentment d'aquest últim procés, els efectius de les universitats en molts països europeus han crescut fortament des de mitjan anys setanta, i en aquest creixement hi ha exercit un gran paper la incorporació de les dones a la universitat d'una manera generalitzada, encara que amb algunes diferències en els diferents països i pel que fa a les àrees d'estudi.

Des de diferents punts de vista s'ha escrit i parlat molt sobre els canvis socials de tot ordre que es poden generar en la societat actual a partir d'una presència numèricament important de les dones en diferents organitzacions, des de l'empresa privada fins a l'Administració pública, com ara les noves maneres de gestionar els grups socials en els quals participen amb una certa responsabilitat.

En el context de la crisi general en què estem immersos, molts experts comenten la importància de la millora de la formació en la població activa

1. J. M. ROTGER (2009), «El sistema universitari català davant l'espai de Bolonya», a M. SUBIRATS (coord.), *Societat catalana 2009*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, Associació Catalana de Sociologia; H. TROIANO i L. DAZA (2011), «El procés de Bolonya: l'hora de la veritat (o de la implantació generalitzada)», a J. M. MASJUAN (coord.), *Societat catalana 2011*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, Associació Catalana de Sociologia.

com un dels elements que ens pot portar a una millora de la productivitat de l'economia i, per tant, a un augment dels avantatges competitius de l'economia catalana en un context de globalització. Potser una de les coses interessants que s'hauria d'estudiar és en quins aspectes podrien ser precisament les graduades universitàries les que aportessin plusos de productivitat en uns camps, mentre que els joves els podrien desenvolupar en uns altres; sense que això comportés cap desigualtat sinó tot el contrari, un millor aprofitament de les diferències.

Aquest article pretén plantejar alguns aspectes relacionats amb aquest tema; en concret, quines són les possibles conseqüències d'una presència majoritària de noies com a estudiants universitàries en allò que fa referència a la millora dels aprenentatges i a l'èxit en els estudis, a partir de les dades d'una enquesta qualitativa a 80 estudiants i quantitativa a 857, realitzada a les universitats catalanes els darrers cursos.²

En l'apartat primer ens plantejem, d'una manera breu, l'estat de la qüestió en les recerques sobre el gènere; en el segon, la nostra presa de posició teòrica; en el tercer, els elements imprescindibles de caràcter metodològic per llegir adequadament les dades que presentem després. En el quart apartat s'inicia l'anàlisi de les dades, primer sobre l'elecció de l'àrea d'estudis, després sobre el respecte a les normes socials (cinquè apartat) i finalment sobre el progrés acadèmic segons les notes (sisè apartat) i sobre la percepció que en tenen els estudiants (setè apartat). El vuitè apartat, que és l'últim de l'article, es proposa donar una interpretació dels resultats assolits, amb alguns suggeriments de cara a la implementació de polítiques universitàries.

L'ESTAT DE LA QÜESTIÓ

Un dels referents internacionals dels estudis sobre el gènere és, a parer meu, Alice H. Eagly. Estudiant de la Universitat de Harvard, va participar en programes que integraven la tradició psicològica i la sociològica en la psicologia social i es va iniciar en la teoria dels rols socials sota el guiatge de Parsons,³ del qual va treure el model que no ha abandonat mai sobre la tipologia dels rols entre homes i dones: els primers més orientats a la tasca i les segones més

2. Grup de Recerca en Educació i Treball (GRET), Departament de Sociologia de la UAB. Han participat en aquesta recerca: Helena Troiano (UAB), directora; Marina Elias (UB); Albert Sánchez (UAB); Lidia Daza (UB), i Josep M. Masjuan (UAB). Recerca finançada pel Plan Nacional de Investigación I+D+i del Ministeri de Ciència i Innovació (2008) (CSO2008-0282812).

3. T. PARSONS i R. F. BALES (1955), *Family, socialization and interaction process*, Glencoe, Ill., Free Press.

orientades a les relacions socials. Al llarg de la seva carrera acadèmica va anar esbrinant les limitacions del model inicial i el va anar ampliant a partir de les recerques pròpies i d'altres acadèmics que s'anaven produint a partir de la dècada dels seixanta fins avui, sobretot als Estats Units. Al llarg de la seva carrera ha publicat diversos articles de metanàlisi sobre les qüestions de gènere.

Fruit de la primera part de la seva carrera acadèmica va ser la formulació de la seva versió de la teoria dels rols de gènere integrant les aportacions de les diverses ciències socials, la qual després de diversos articles amb els seus col·laboradors quedà plasmada en un llibre publicat el 1987.⁴

A partir de mitjan anys vuitanta va ampliar la seva teoria, després d'estudiar les aportacions de la sociologia evolucionista, de la neurociència i de la fisiologia de la regulació hormonal, i va incorporar una distinció en dos tipus de causes, les causes últimes lligades a l'evolució de l'espècie i les causes pròximes de caràcter social.⁵

Les causes últimes fan referència a l'evolució de l'espècie humana pel que fa a les diferències físiques entre els mascles i les femelles, els primers amb més mida i força i les segones amb les seves capacitats reproductives. Els rols de gènere primigenis són, segons les autores Eagly i Wood, un efecte emergent de la divisió del treball entre homes i dones en el pleistocè. A partir d'aquests inicis els canvis socials en les formes de la divisió del treball entre homes i dones modifiquen els estatus i els continguts d'aquests rols.⁶

Les causes pròximes permeten contestar com els rols de gènere es tradueixen en conductes adequades a cada context, la qual cosa depèn de tres mecanismes:

1. La regulació hormonal. Els rols de gènere i els rols socials específics guien la conducta a partir de l'activació de canvis hormonals, principalment la testosterona i l'oxitocina. La primera relacionada amb l'assertivitat, la dominància i la propensió al risc dels homes, i la segona, amb els lligams maternals, la cria i la intimitat.

2. L'autoregulació per la identitat de gènere. Els rols de gènere influeixen l'autoconcepte que els homes i les dones es formen d'elles i ells mateixos, interioritzant continguts culturals coherents amb aquests rols tradicionals.

4. A. H. EAGLY (1987), *Sex differences in social behavior: A social role interpretation*, Hillsdale, N. J., Lawrence Erlbaum.

5. A. H. EAGLY i W. WOOD (2003), «The origins of sex differences in human behavior: Evolved dispositions versus social roles», a C. B. TRAVIS (ed.), *Evolution, gender, and rape*, Cambridge, Mass., MIT Press.

6. A. H. EAGLY (2009), «The his and hers of prosocial behavior: An examination of the social psychology of gender», *American Psychologist*, vol. 64, núm. 8, p. 644-658.

3. La regulació social dels altres membres de la societat. Les expectatives dominants en les diferents societats acostumen a reforçar les identitats de cada gènere a partir de les recompenses i els càstigs per les conductes dels homes i les dones.

La citació següent reflecteix amb poques paraules l'intent d'integració, potser poc especificat, dels factors biològics i socioculturals:

[...] La psicologia dels mascles i femelles no està fixada d'entrada sinó que emergeix a través de molts factors biològics i socioculturals. Les variades formes d'aquesta interacció depenen de la divisió del treball dintre la societat i de la manera que els nois i les noies són socialitzats en els seus rols típics (Eagly i Wood, 2003).

Una aportació rellevant relativament recent des de la neurociència prové de les recerques iniciades per Baron-Cohen i els seus seguidors,⁷ els quals a partir dels treballs sobre l'autisme formularen la teoria sobre la diferència de cablejat del cervell dels nois i de les noies. Segons aquests autors, els primers es caracteritzen per la tendència a la sistematització, és a dir per l'impuls d'analitzar els sistemes a partir de les regles que els governen a l'hora de voler predir com es comporten; mentre que les noies es caracteritzen per la tendència a emfatitzar, o sigui per l'impuls a identificar els estats mentals dels altres de cara a predir la seva conducta i respondre amb les emocions adequades. Aquesta diferència cognitiva, deguda a la construcció de les xarxes neuronals prèviament al naixement a partir de processos hormonals, s'expressa també en la tria d'unes àrees acadèmiques diferents entre els uns i les altres.⁸

La psicologia de la personalitat té també una llarga història en la definició dels trets de personalitat que distingeixen les persones i en la problemàtica del seu origen i estabilitat. Actualment la proposta més acceptada considera cinc dimensions principals de la personalitat: extraversió, cordialitat, responsabilitat, estabilitat emocional i obertura mental, que mostren una certa estabilitat en la vida de les persones i se suposa que tenen un component genètic.⁹

7. S. BARON-COHEN (2003), *The essential difference: The truth about the male and female brain*, Nova York, Perseus.

8. F. FOCQUAERT, M. S. STEVEN, G. WOLFORD, A. COLDEN i M. S. GAZZANIGA (2007), «Empathizing and systemizing cognitive traits in the sciences and humanities», *Personality and Individual Differences*, vol. 43, núm. 3, p. 619-625, també disponible en línia a *ScienceDirect.com*.

9. R. COLOM i M. JAYME ZARO (2004), *La psicología de las diferencias de sexo*, Madrid, Biblioteca Nueva.

La taula següent mostra una descripció dels cinc factors.¹⁰

TAULA 1. Descripció dels grans trets de la personalitat de P. Costa i R. McCrae

<i>Grans trets de la personalitat</i>	<i>Dimensions més importants</i>
Extraversió	Cordialitat, gregarisme, assertivitat, activitat, recerca d'emocions, emocions positives
Cordialitat	Confiança, franquesa, altruisme, actitud conciliadora, modèstia, sensibilitat als altres
Responsabilitat	Competència, ordre, sentit del deure, necessitat d'assoliment, autodisciplina, deliberació
Inestabilitat emocional	Ansietat, hostilitat, depressió, ansietat social, impulsivitat, vulnerabilitat
Obertura mental	Fantasia, estètica, sentiments, accions, idees, valors

Font: Colom i Zaró, 2004, p. 237 i s.

211

En aquests cinc grans factors de la personalitat, els homes tendeixen a tenir uns valors més alts en un dels trets lligats a l'extraversió, que és l'assertivitat; en general, puntuen més baix que les dones sobretot en la cordialitat i també, encara que amb menys diferència, en la responsabilitat. Les dones, en canvi, mostren nivells d'ansietat més alts que els homes.¹¹

Pel que fa a la intel·ligència, es considera que els aspectes espacials estan més desenvolupats en els homes, mentre que les dones tenen més desenvolupades les capacitats de l'oïda i de la parla.¹²

És important de fer notar que els psicòlegs que han treballat aquests temes han tingut moltes dificultats per determinar relacions estables i significatives entre els trets de la personalitat i les conductes dels individus en la vida social, fins al punt que alguns d'ells han arribat a renunciar a aquestes característiques a l'hora de voler entendre la conducta humana.¹³ Icek Ajzen,¹⁴ psicòleg

10. Aquesta formulació no contradiu la clàssica teoria d'Eysenck, ja que el factor P (psicoticisme) es correspon pràcticament amb el que anomenem *cordialitat* amb alguns elements del factor anomenat *responsabilitat* (E. BAUSELA (2005), «Modelos alternativos de evaluación de la personalidad: Modelo de los cinco factores. Modelo 16 PF y otros», *Advances in Relational Mental Health: An International On-line Journal*, vol. 4, núm. 2, 29 p.).

11. Colom en l'obra citada (nota núm. 9) fa una anàlisi molt completa de diferents recerques que estudien les diferències entre homes i dones en diferents països, moments del temps i edat.

12. L. BRIZENDINE (2007), *El cerebro femenino*, Barcelona, RBA; L. BRIZENDINE (2010), *El cervell masculí*, Barcelona, La Magrana.

13. W. MISCHELL (2004), «Toward an integrative science of the person», *Annual Review of Psychology*, vol. 55, p. 1-22; J. ELSTER (2007), *Explaining social behaviour: More nuts and bolts for the social sciences*, Cambridge, Cambridge University Press.

14. I. AJZEN (1996), *Attitudes, personality and behavior*, Londres, Open University Press.

social reconegut com a especialista en aquests temes, reaccionà a aquestes crítiques replantejant les dificultats i mostrant com tant els trets de personalitat com les actituds tenen una gran coherència amb les conductes si es té en compte el nivell d'abstracció dels indicadors utilitzats en la recerca. És per aquesta raó que en aquest article hem utilitzat indicadors concrets i contextualitzats.

EL MARC DE REFERÈNCIA D'AQUEST ARTICLE

En aquest article considerem en primer lloc —igual que en qualsevol altra ciència quan es treballa en un determinat nivell de complexitat— que cal no contradir les aportacions fonamentades dels nivells inferiors. És a dir, quan es fa una recerca des de les ciències socials, no és suficient partir de la psicologia del sentit comú, com han fet alguns sociòlegs defensors de l'individualisme metodològic, ni donar per descomptat que l'egoisme és l'única motivació de la conducta humana, com si tothom fos un aprofitat o un psicòpata, tal com fa sovint el corrent principal de l'economia. Tampoc es pot pretendre explicar-ho tot a partir de les estructures socials globals i la socialització, com tendeixen a fer els sociòlegs o antropòlegs culturalistes. Cal tenir una perspectiva de l'ésser humà congruent amb la psicologia científica, amb totes les dificultats que això comporta en aquest moment, atès que els psicòlegs tampoc tenen un paradigma unificat.

En segon lloc, ateses les circumstàncies, fem una elecció raonada en la versió més oberta de la psicologia evolucionista,¹⁵ en la versió actualitzada de la psicologia de la personalitat¹⁶ i en les aportacions de la neurociència.¹⁷

A partir d'aquestes bases es considera que les motivacions humanes són plurals, i que tenen com a finalitat última la supervivència i la reproducció de l'espècie. Per assolir aquesta finalitat inconscient la ment humana disposa de programes innats que expressen desigs diversos segons àmbits i situa-

15. L. C. BERNARD, M. MILLS, L. SWENSON i R. P. WALSH (2005), «An evolutionary theory of human motivation», *Genetic, Social and General Psychology Monographs*, vol. 131, núm. 2, p. 129-184; D. BUENO (2010), *L'enigma de la llibertat: Una perspectiva biològica i evolutiva de la llibertat humana*, Alzira, Bromera; H. GINTIS (2006), «Towards a unity of the human behavioral sciences», *PAPERS*, núm. 80, p. 97-122; J. M. MASJUAN (2009), *Fonaments de sociologia: Les relacions entre la naturalesa i la cultura*, Bellaterra, Servei de Publicacions de la UAB; M. van VUGT i A. AHUJA (2010), *Selected: Why some people lead, why others follow, and why it matters*, Londres, Profile Books.

16. R. R. McCRAE (1989), «Why I advocate the five-factor model: joint analyses of NEO-PI and other instruments», a D. M. BUSS i N. CANTOR (ed.), *Personality psychology: Recent trends and emerging directions*, Nova York, Springer, p. 237-245.

17. G. GIGERENZER (2008), *Decisiones instintivas: La inteligencia del inconsciente*, Barcelona, Ariel.

cions. Per tant, l'egoisme no és l'únic motiu humà bàsic, ja que sense la cooperació en les seves diferents formes no hauríem sobreviscut com a humans.¹⁸

Considerem també que les emocions humanes són un bon indicador de mecanismes profunds biologicoculturals,¹⁹ de caràcter adaptatiu, ja que ens donen senyals interiors de plaer o dolor, la qual cosa no implica que totes estiguin ben adaptades a les situacions actuals. Les normes morals interioritzades a través de la socialització i les socials pressionades per l'entorn immediat estan directament connectades a les emocions, tot i que poden mostrar formes diferents segons les diferents societats. Les emocions són motivacions secundàries de la conducta, del tipus «si... llavors...», i per tant generen finalitats que orienten les conductes instrumentals per assolir-les.²⁰

Partim de la base que els humans tendeixen a actuar eficaçment en molts casos, optimitzant relativament els resultats, com a conseqüència de la selecció natural. Aquesta racionalitat no té per què ser reflexiva, ja que sovint respon a mecanismes intuïtius que s'han demostrat eficients en el passat i han quedat codificats en els nostres gens.

Les creences sobre l'estat del món, en l'eix vertader/fals, són necessàries per tal de reconèixer què cal fer per assolir els objectius, tot i que sovint no poden obtenir una informació completa sobre les oportunitats de l'entorn i per tant es resolen normalment d'una manera ràpida a partir de programes innats reforçats per les experiències reeixides que es van produint en la vida de les persones. La racionalitat reflexiva és més l'excepció que la regla, però es pot utilitzar tant per decidir sobre els millors mitjans per assolir determinats objectius (instrumentalitat) com per reflexionar sobre els desigs i reconduir-los amb la voluntat seguint determinats valors socials. Quan l'entorn natural i social és molt diferent es poden generar per aquest camí conductes no adaptades a les situacions, com l'addicció a les drogues.

18. Els fonaments biològics de les formes de cooperació entre els humans estan ben explicats a S. BOWLES i H. GINTIS (2011), *A cooperative species: Human reciprocity and its evolution*, Princeton, Princeton University Press.

19. El que em sembla important de cara a les finalitats de l'acció són les emocions i les motivacions, i això depèn del tronc cerebral i el cervell límbic, molt antics i per tant molt poc condicionables per la transmissió educativa i molt més per l'experiència de les oportunitats. L'experiència de les oportunitats pot tenir fins i tot conseqüències epigenètiques, com el maltractament dels infants, que deixen marca genètica. Sobre aquest tema, i en general pel que fa a l'organització del cervell i el sistema hormonal, és molt interessant i entenedora l'obra ja citada de D. BUENO (2010), *L'enigma de la llibertat*, Alzira, Bromera.

20. A. P. FISKE (2004), «Relational modes theory 2.0», a N. HASLAM (ed.), *Relational models theory: A contemporary overview*, Londres, Lawrence Erlbaum, p. 3-27.

Les decisions reflexives no deterministes, quan els humans poden triar entre preferències diferents fins i tot en contra dels seus desigs, no té encara una explicació científica consensuada. Des de la filosofia, Searle²¹ fa una proposta interessant en la qual explica que mai es pot tenir la informació necessària per prendre una decisió i, per tant, apareix una bretxa entre les creences i la decisió, que és el que tradicionalment s'anomena *llibertat*.

Pel que fa a les diferències entre homes i dones partim de la proposta teòrica de Eagly, però accentuant una mica més la influència de l'origen de l'espècie i la primera divisió del treball, ja practicada pels primats superiors, en les bases genètiques de la psicologia dels humans.²²

Encara ens sembla útil, doncs, partir de la hipòtesi que la majoria dels nens tendeixen a organitzar les seves preferències posant primer l'objectiu i després la relació social, mentre que les nenes posen primer la relació social i després l'objectiu. Aquestes tendències són universals i seria erroni, a parer nostre, atribuir-les només a la socialització diferencial.²³

Des d'aquesta perspectiva les diferències psicològiques entre homes i dones tenen una base biològica producte de l'evolució natural dels mamífers, la qual cosa no és contradictòria amb l'aprenentatge social o a partir de la pròpia experiència, el qual reforça o inhibeix i especifica determinades actituds i comportaments. Les descàrregues hormonals que provoquen la diferenciació sexual i l'estructuració diferencial del cervell entre nens i nenes es produeixen abans del naixement i, per tant, no es poden atribuir només als incentius externs de les demandes dels rols, tot i que aquestes demandes poden reconduir els desigs originals en altres direccions.²⁴

A partir d'aquests elements teòrics formulem a continuació dues hipòtesis i una pregunta exploratòria per a l'anàlisi de les dades.

1. *Les dones tendeixen a preferir les titulacions que afavoreixen les relacions socials (comunals), i els homes, les titulacions relacionades amb la manipulació d'objectes (d'agència).*
2. *Les dones tendeixen a comportar-se més responsablement que els homes de cara als estudis.*
3. *Com intervenen l'elecció del estudis, la capacitat i l'esforç dels joves i les joves en les notes assolides i en la percepció del propi progrés acadèmic?*

21. J. R. SEARLE (2000), *Razones para actuar: Una teoría del libre albedrío*, Oviedo, Nobel.

22. Sobre la divisió sexual del treball, vegeu Ch. DARWIN (1984), *L'origen de l'home: I sobre la selecció en relació amb el sexe*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Edicions Científiques Catalanes, 2 v., 1a ed. en anglès, 1871; D. BUSS (1994), *The evolution of desire: Strategies of human mating*, Nova York, Basic Books.

23. J. R. HARRIS (2003), *El mito de la educación*, Barcelona, Debolsillo.

24. R. M. NOGUÉS (2003), *Sexo, cerebro y género: Diferencias y horizonte de igualdad*, Barcelona, Paidós.

ALGUNS ASPECTES IMPRESCINDIBLES DE LA METODOLOGIA²⁵

En aquest apartat ens proposem donar els elements metodològics de l'anàlisi de les dades que fonamenten aquest capítol amb l'objectiu de fer-lo intel·ligible als lectors.

La informació procedeix de les quatre universitats públiques de la Regió Metropolitana de Barcelona —UB, UAB, UPF, UPC—, en cada una de les quals l'equip investigador va triar dues o tres titulacions. En total, doncs, s'ha recollit informació de deu titulacions, dues de cada àrea d'estudis, una de més general i l'altra més aplicada. A cada una de les titulacions es va recollir informació rellevant a partir d'entrevistes en profunditat als degans i caps d'estudis o coordinadors de titulació, a dos membres del professorat i a vuit estudiants de cada titulació. Amb aquesta informació i la documentació oportuna sobre el tema d'estudi es va elaborar un qüestionari que es va passar als estudiants que estaven a mitja carrera de totes les titulacions, i es van recollir en total 857 qüestionaris.²⁶

Atès que tenir en compte el tipus de titulacions és fonamental per a l'anàlisi, i atès el nombre de casos disponibles de cada titulació, les hem agrupat, per a aquest article, d'acord amb les preguntes que pretenem respondre, principalment tal com figura en la taula 2.

TAULA 2. Agrupació de titulacions en tres categories tenint en compte el tipus d'estudis i la composició de l'alumnat per sexe

<i>Tipus de titulacions</i> ²⁷	<i>Titulació</i>	<i>Nre. total d'estudiants</i>	<i>Universitàries %</i>
Toves feminitzades (majoria de noies)	Humanitats, traducció i interpretació, educació social, infermeria	374 (44 %)	81
Dures feminitzades (majoria de noies)	Biologia humana, farmàcia	126 (15 %)	81
Dures mixtes (més equilibrades)	Empresarials, arquitectura, telecomunicacions, química	349 (41 %)	46
Total		849 (100 %)	67

Font: Elaboració pròpia.

25. Per a qualsevol ampliació sobre les dades d'aquesta recerca i sobre articles que es fonamenten en aquestes dades es pot consultar el web del GRET: <http://grupsderecerca.uab.cat/gret>.

26. Per raons econòmiques i de recursos humans la proposta inicial es limitava a 1.000 qüestionaris, distribuïts en les deu titulacions. Finalment se n'han recollit 857 de vàlids.

27. La diferència entre *toves* i *dures* prové d'una classificació clàssica, la qual també diferencia entre *teòriques* i *aplicades*. En aquesta recerca s'ha seleccionat dintre de cada àrea una titulació més teòrica i una de més aplicada.

També hem utilitzat al llarg de l'article una altra agrupació de titulacions seguint un criteri diferent. En aquest cas, el nivell d'implantació de la reforma pedagògica derivada de la incorporació a l'espai europeu d'educació superior i els recursos emprats.²⁸

Les titulacions queden classificades tal com mostra la taula 3.

TAULA 3. Agrupació de titulacions segons el nivell de posada en pràctica de la reforma de Bolonya. Total

<i>Posada en pràctica de la reforma</i>		<i>Titulacions</i>	<i>Nre. total d'estudiants</i>
Alta	Apliquen la reforma pedagògica amb recursos	Humanitats, traducció i interpretació, biologia humana, arquitectura, telecomunicacions	334 (39 %)
Intermèdia	Apliquen la reforma pedagògica amb menys recursos	Educació social, infermeria, farmàcia	295 (35 %)
Baixa	No han iniciat l'aplicació de la reforma	Empresarials, química	222 (26 %)
Total			851 (100 %)

Font: Elaboració pròpia.

En el primer apartat de l'anàlisi també s'ha tingut en compte alguna informació rellevant procedent d'una recerca semblant realitzada en el marc de la Fundació de les Regions d'Europa per la Recerca en Educació i Formació (FREREF), en la qual va participar l'equip del GRET (1.823 estudiants de Catalunya) junt amb un equip de Roine-Alps (1.230 estudiants) i un altre de Baden-Württemberg (984 estudiants).²⁹

Per llegir adequadament les taules de l'article s'ha de tenir en compte que la majoria de les variables dependents són escales de cinc possibilitats (molt, bastant, indiferent, poc, gens d'acord), que han estat reduïdes en aquest article a dues categories: la primera, que l'hem etiquetat amb «bastant», correspon a la suma de les respostes «molt» i «bastant», i la segona, que l'hem etiquetat amb «poc», correspon a la suma d'«indiferent», «poc» i «gens».

Per fer més àgil la lectura, en la gran majoria de taules hem transcrit només la resposta corresponent al que hem etiquetat amb «bastant», que, com hem dit abans, correspon a les respostes originals positives. Per tant, el complement fins a 100 % de quasi tots els percentatges transcrits correspon als que tant els fa

28. L. DAZA (2011), «El estado del proceso de Bolonia en las universidades de la región metropolitana de Barcelona: factores de mantenimiento y factores motivadores para la mejora del aprendizaje universitario», *Revista Iberoamericana de Educación*, núm. 56/4.

29. Ch. HADJI, T. BARGEL i J. M. MASJUAN (2005), *Étudier dans une université qui change: Le regard des étudiants de trois régions d'Europe*, Grenoble, PUG.

o no estan d'acord amb l'enunciat que descriu l'actitud o la conducta. L'excepció només es dona quan s'indica en una columna de la taula que el percentatge de dones es calcula en relació amb el total d'estudiants d'aquella titulació ($\% H + \% D = 100$).

En totes les taules hem calculat el coeficient de correlació de Cramer (VCr), que és un dels adequats estadísticament per mesurar la relació entre les categories nominals de la variable independent principal, en aquest cas «universitaris» i «universitàries». Quan el VCr (indica el coeficient de correlació de Cramer per atributs nominals) té un * indica que la relació és significativa amb una $p < 0,05$, i quan hi ha ** indica que és significativa amb una $p < 0,001$. Si no hi ha el signe * vol dir que no és significativa, o sigui que $p > 0,05$.

Quan s'utilitzen variables de control vol dir que la diferència per sexe d'una variable dependent es calcula separatament per cada conjunt d'individus que formen part de la categoria corresponent de la variable de control.

Amb aquests aclariments iniciem a continuació la presentació dels resultats assolits, que són l'objectiu central de l'article.

L'ELECCIÓ DELS ESTUDIS PER PART DELS UNIVERSITARIS I LES UNIVERSITÀRIES

Les universitàries tendeixen a preferir les titulacions que afavoreixen les relacions socials (comunals), i els universitaris, les titulacions relacionades amb la manipulació d'objectes (d'agència)³⁰

Les dades de la taula 4 mostren l'evolució durant les dues últimes dècades del nombre d'estudiants en cada una de les àrees d'estudi, separant els joves de les joves.

Durant aquest període en què el creixement en total ha significat un 17 %, els homes han crescut només un 1 % enfront de les dones, que han crescut un 36 %. De fet, el creixement es va aturar l'any 2000, però en la dècada anterior les noies van créixer molt més que els nois (48 % D / 8 % H). La proporció d'universitàries no arribava a la meitat a l'inici del període i ha augmentat 9 punts en el conjunt d'anys considerats, i ha sobrepasat els universitaris en totes les titulacions llevat de les enginyeries, tot i que partint d'una proporció baixíssima del 5 % el 1990 ha arribat al 12 % el 2010, i ha multiplicat per 2,4 els efectius.

30. G. RUBINSTEIN (2005), «The big five among male and female students of different faculties», *Personality and Individual Differences*, vol. 38, núm. 7, p. 1495-1503, també disponible en línia a *ScienceDirect.com*.

TAULA 4. Evolució de la participació dels universitaris i les universitàries en les diferents àrees d'estudi a Catalunya

	1990 ¹		2000		2010		Universitàries ³ %
	Universitaris %	Universitàries %	Universitaris %	Universitàries %	Universitaris % ²	Universitàries %	
Humanitats	14	26	12	27	7 (-7)	11 (-15)	64
Socials	37	45	33	42	42 (+5)	60 (+15)	61
Salut	7	13	4	11	4 (-3)	13 (0)	76
Ciències	13	11	7	9	4 (-9)	5 (-6)	57
Enginyeries	29	5	43	11	43 (+14)	12 (+7)	23
Total	100 81.892	100 68.090	100 88.460	100 100.975	100 83.096	100 92.630	53
Taxa de creixement per dècada	100	100	108	148	0,94	0,92	

1. Les dades disponibles són del curs 1988-1989.

2. Els números sota els percentatges d'aquesta columna i de la següent mostren la diferència entre el pes dels nois i les noies en cada una de les àrees en relació amb el total d'universitaris o universitàries —1990 i 2010.

3. Indica el percentatge de noies en cada una de les àrees (% D = 100 - % H).

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades oficials del Comissionat per a Universitats i Recerca de la Generalitat de Catalunya.

En conjunt, l'increment a les ciències dures ha estat mínim (17 % el 2010 i 16 % el 1990) perquè s'ha produït una davallada en l'àrea de ciències.

Si, fixant-nos en l'última columna de la taula, ajuntem les titulacions que preparen per tractar més amb persones (humanitats, socials i salut) i les que preparen per tractar més amb objectes (ciències i enginyeries), en les primeres les joves representen el 64 % dels estudiants i en les segones, un 28 %, la qual cosa indica unes preferències majoritàriament contraposades.

La taula 5 sintetitza aquests resultats.

TAULA 5. Canvis en la propensió a elegir una àrea centrada en persones o en objectes entre les universitàries i els universitaris

Àrees	1990		2010	
	Universitaris	Universitàries	Universitaris	Universitàries
Centrades en les persones (a)	58 %	84 %	53 %	83 %
Centrades en les coses (b)	42 %	16 %	47 %	17 %
Odds b/a	0,72	0,19	0,89	0,20
Relació entre odds universitàries/ universitaris	0,26		0,22	

Font: Elaboració pròpia.

Estem, doncs, davant d'un model de creixement de la universitat que ha absorbit l'expansió femenina sense capgirar el model tradicional. Fet i fet, amb aquests vint anys els homes han augmentat lleugerament la proporció en les titulacions centrades en objectes i les dones pràcticament s'han mantingut amb la mateixa distribució. La taula ens mostra que en les titulacions centrades en les persones també hi ha una forta presència masculina, però cal tenir en compte que en aquesta categoria s'hi inclouen dret, econòmiques amb tradició de gestió, polèmica i quantificació, i fins i tot medicina, que té una faceta vinculada a les ciències experimentals. Caldrà veure sobretot com evoluciona en el futur la presència de les noies a les titulacions d'enginyeria.

Per completar aquest aspecte hem fet una prova amb quatre indicadors directament relacionats amb la *comunalitat*, entesa com la preferència pel treball amb persones més que amb coses, a partir de l'enquesta de la FREREF, tal com s'ha indicat en l'apartat de metodologia. La taula 6 mostra els resultats per sexe.

TAULA 6. Diferències entre universitaris i universitàries en les preferències prosocials

<i>Preferències prosocials</i>	<i>Universitaris</i>	<i>Universitàries</i>	<i>VCr</i>
Treballar amb persones més que amb objectes	59 %	75 %*	0,17**
Poder fer alguna cosa útil per a la col·lectivitat	45 %	62 %	0,16**
Poder ajudar altres persones	47 %	66 %*	0,20**
Treball compatible amb la vida familiar	74 %	81 %*	0,09**
Nre. total aproximat segons indicador	1.710	2.240	

Font: Elaboració pròpia.

En els quatre indicadors les actituds prosocials són més probables en les noies que en els nois. En la taula 7 podem veure que aquesta tendència es manté en els tres tipus de titulacions.

TAULA 7. Relació entre les preferències prosocials en universitaris i universitàries controlada pels tipus de titulacions

<i>Preferències</i>	<i>Toves feminitzades</i>		<i>Dures feminitzades</i>		<i>Dures mixtes</i>	
	<i>Universitàries / universitaris %</i>	<i>VCr</i>	<i>Universitàries / universitaris %</i>	<i>VCr</i>	<i>Universitàries / universitaris %</i>	<i>VCr</i>
Treb. amb persones	78/69	0,09**	81/75	0,06	68/54	0,13**
Útil col·lectivitat	65/57	0,08*	73/70	0,03	53/40	0,13**
Ajudar altres	71/57	0,12**	85/75	0,12*	56/41	0,14**
Compat. família	81/70	0,11**	81/70	0,13*	82/76	0,08**
Estudiants aprox.	1.530		339		2.012	

Font: Elaboració pròpia.

Llevat de dos indicadors en les titulacions dures feminitzades en què la diferència entre homes i dones no és significativa, en totes les altres es manté la mateixa tendència que en la taula original. Val la pena fer notar que les diferències són febles, a l'entorn de 10 punts, la qual cosa és lògica perquè la tria important ja s'ha fet prèviament escollint unes o altres titulacions.

En resum, les diferències entre nois i noies són més fortes quan comparem la seva preferència per triar una titulació que té a veure amb les persones en comptes d'una que té més a veure amb les coses. Quan l'aspiració a participar en el mercat laboral s'ha generalitzat entre homes i dones és intel·ligible que les preocupacions per l'estabilitat i els salaris siguin també generals, atès que les dones es juguen la seva independència econòmica en aquest procés i estan en pitjor situació objectiva que els homes. Aquest és un exemple interessant de com les creences sobre les oportunitats, o sigui les expectatives, condicionen les pròpies motivacions.

COMPORTAMENTS RESPONSABLES EN RELACIÓ AMB ELS ESTUDIS EN ELS UNIVERSITARIS I EN LES UNIVERSITÀRIES

Les universitàries tendeixen a comportar-se més responsablement que els universitaris

En el qüestionari hi ha tres indicadors en relació amb les conductes de responsabilitat davant dels estudis, un de més general que respon més aviat al concepte d'*actitud* i dos que es refereixen a conductes concretes. Són els següents:

- «Sempre m'he esforçat al màxim en els meus estudis» (actitud responsable).
- «Acostumo a deixar les coses per a l'últim moment» (procrastinació).
- «Només m'hi poso en les coses que realment m'interessen» (immediatezza).

Per veure la coherència entre aquests tres indicadors hem analitzat el nivell de correlació entre l'actitud responsable i les dues conductes concretes.

La taula 8 mostra que la correlació va en la direcció esperada, tot i que el valor del coeficient és feble, tal com cal esperar entre una actitud general i dues conductes concretes. Els estudiants que s'esforcen menys en els estudis són els que tenen més probabilitats de deixar les feines per als últims dies o dedicar els seus esforços habituals a les matèries que més els agraden.

TAULA 8. Correlació entre l'actitud responsable i la procrastinació i la immediatesa davant dels estudis

	<i>Procrastinació</i>	<i>Immediatesa</i>
Actitud esforçada	-0,43**	-0,34**

Nota: p bilateral < 0,01. El signe negatiu és el resultat de la manera de ser formulades les preguntes.

Font: Elaboració pròpia.

Per tal de simplificar el text de l'article, llevat d'uns exemples inicials, només hem transcrit les taules referides a l'actitud responsable, fent constar en el text algunes referències als dos comportaments concrets. També, llevat d'alguns exemples per ajudar a la comprensió, hem transcrit només les respostes positives, és a dir, en el primer cas els percentatges dels nois i de les noies que tenen una actitud positiva davant de l'esforç.

Les dues primeres taules ens mostren la relació entre els tres indicadors de la responsabilitat i el sexe dels estudiants.

TAULA 9. Relació de l'actitud esforçada amb el sexe dels estudiants

<i>Actitud esforçada</i>	<i>Universitaris %</i>	<i>Universitàries %</i>	<i>Total %</i>	<i>VCr</i>
Bastant	40	65	57	
Poc	60	35	43	
Total	100 (282)	100 (567)	100 (849)	0,25* p < 0,05

Nota: Les respostes «molt» + «bastant» han estat etiquetades amb «bastant», i les tres respostes «indiferent», «poc» i «gens», amb «poc».

Font: Elaboració pròpia.

TAULA 10. Relació de la procrastinació i la immediatesa amb el sexe dels estudiants

		<i>Universitaris %</i>	<i>Universitàries %</i>	<i>Total %</i>	<i>VCr</i>
Procrastinació	Bastant	55	44	47	0,11*
Immediatesa	Bastant	55	37	43	0,21*

Font: Elaboració pròpia.

Hi ha més noies que nois que declaren esforçar-se més en relació amb els estudis (65 % / 40 %), tampoc tendeixen tant a deixar les coses per a l'últim moment o a moure's per interessos a curt termini. Per tant, els tres indicadors donen uns resultats en la direcció de la hipòtesi i mostren una correlació significativa estadísticament, tot i que relativament baixa.

Per avaluar la fiabilitat d'aquesta relació cal veure si es manté si introduïm algunes variables de control, normalment lligades al context, que des de la teoria sembla que poden tenir una influència en la responsabilitat fins al punt d'anul·lar la primera relació no condicionada entre el sexe i la responsabilitat.

En les recerques sobre la universitat sempre hi acostuma a haver diferèn-

cies importants entre les titulacions, tant pel que fa a les condicions institucionals com a les motivacions i conductes dels estudiants. Per aquesta raó, la primera variable de control que s'ha seleccionat ha estat justament aquesta, la qual hem reduït a tres categories a partir del caràcter de la titulació i de la proporció d'homes i dones en cada una d'elles, tal com s'ha indicat en l'apartat de metodologia.

Tal com hem vist anteriorment, més de la meitat dels estudiants declaren que dediquen el màxim esforç a estudiar (57 %), però en separar-los segons els tipus de titulacions es pot comprovar que hi ha diferències rellevants. El percentatge més alt correspon a les titulacions dures feminitzades (71 %), en segon lloc hi ha les toves feminitzades (59 %) i en darrer lloc, les dures mixtes (46 %). Sorpren una mica que justament siguin les titulacions en què esperàriem un nivell d'exigència més alt —ciències i enginyeries— les que els estudiants declaren que hi dediquen un nivell d'esforç relativament menor. Una explicació pot ser que els estudiants encara s'esperessin més exigència, o potser que l'aplicació de la reforma de Bolonya ha fet que els demanin menys esforç. També pot ser que com que no tenen expectatives de millorar la nota prefereixin no «matar-s'hi».

Quasi la meitat dels estudiants reconeix que deixa les coses per a l'últim moment, però les titulacions dures feminitzades són les que menys tenen aquesta pràctica; potser a causa d'una combinació entre exigència de la titulació i sexe.

És més freqüent procrastinar en les titulacions toves feminitzades que en les dures feminitzades, probablement perquè les matèries dures requereixen més un esforç continuat i no permeten tan fàcilment «empollades» d'última hora.

La preferència per l'interès a curt termini està una mica per sota de la procrastinació, però manté exactament la mateixa estructura de les dades.

A continuació es mostren els resultats de la relació entre la responsabilitat i el sexe en cada un dels tipus de titulacions.

TAULA 11. Relació entre l'actitud responsable i el sexe, condicionada pels tipus de titulacions

	<i>Titulacions</i>					
	<i>Toves feminitzades</i>		<i>Dures feminitzades</i>		<i>Dures mixtes</i>	
	<i>Universitaris</i>	<i>Universitàries</i>	<i>Universitaris</i>	<i>Universitàries</i>	<i>Universitaris</i>	<i>Universitàries</i>
Actitud esforçada	43 %	63 %	38 %	79 %	39 %	61 %
VCr	0,17*		0,37**		0,22**	

Nota: Per simplificar les taules només es transcriuen els percentatges del «sí», ja que els del «no» són la part complementària fins a 100.
Font: Elaboració pròpia.

Es pot veure que la diferència entre nois i noies es manté en els tres tipus de titulacions en l'indicador principal i com augmenta el coeficient d'associació de Cramer en els dos tipus de titulacions dures respecte al creuament original. Les dades suggereixen que en un context amb més presència femenina en titulacions exigents les dones s'incentiven mútuament, mentre que els homes mantenen uns nivells estables de responsabilitat. En els altres dos indicadors es manté la mateixa tendència fonamental.

Una de les raons de proposar aquesta recerca respon a la preocupació per veure fins a quin punt l'actual reforma europea aplicada a Catalunya ha representat una millora en la qualitat docent que s'ha traduït en una millora dels aprenentatges dels estudiants. Per aquesta raó és molt important veure si la diferència entre titulacions pel que fa a l'aplicació de la reforma té alguna influència, en aquest cas, en les actituds responsables dels estudiants segons el sexe.

TAULA 12. Relació entre l'actitud esforçada cap a l'estudi i el sexe controlada per les titulacions segons l'aplicació de la reforma europea

	Aplicació reforma					
	Alta		Intermèdia		Baixa	
	Universitaris	Universitàries	Universitaris	Universitàries	Universitaris	Universitàries
Actitud esforçada	47 %	65 %	34 %	68 %	32 %	58 %
VCr	0,18*		0,27**		0,26**	

Font: Elaboració pròpia.

Es pot veure clarament que la relació original no queda alterada per aquesta variable de context i, per tant, com es manté la mateixa tendència.

Com ja és conegut, des de la sociologia es tendeix a donar molta importància a la classe social com un context diferencial que afecta el procés de socialització dels infants i, per tant, les seves actituds i valors. Sembla pertinent, doncs, contrastar el paper d'aquesta variable amb la temàtica que ens ocupa.

En la mostra d'estudiants que utilitzem no hi ha cap diferència entre la categoria professional dels pares dels nois i la de les noies, no pas perquè s'hagi triat prèviament, sinó perquè ha sortit així, la qual cosa indica que en la població d'estudiants no deu ser gaire diferent. Això vol dir que en aquest moment les probabilitats d'accés a la universitat són les mateixes per uns i altres.

La taula 13 ens mostra el creuament entre l'actitud esforçada en els estudis i el sexe, en cada una de les classes socials de pertinença dels estudiants segons la categoria professional dels pares.

TAULA 13. Relació entre l'actitud esforçada en els estudis i el sexe condicionada per la classe social

	<i>Categoria professional dels pares</i>							
	<i>Empres./Prof.</i>		<i>Treb. no manuals</i>		<i>Petits empres.</i>		<i>Treb. manuals</i>	
	<i>Universitaris</i>	<i>Universitàries</i>	<i>Universitaris</i>	<i>Universitàries</i>	<i>Universitaris</i>	<i>Universitàries</i>	<i>Universitaris</i>	<i>Universitàries</i>
Act. esfor.	32 %	69 %	37 %	60 %	49 %	64 %	53 %	65 %
VCr	0,37**		0,23*		0,21*		0,12	

Font: Elaboració pròpia.

Tampoc sembla que la socialització segons la classe social hagi tingut un efecte diferencial en les actituds de responsabilitat, almenys entre aquells estudiants que mostren una trajectòria acadèmica que els permet entrar a la universitat. El fet que entre els treballadors manuals la correlació no sigui significativa és degut al nombre de casos, però la tendència es manté en la mateixa direcció.

Per acabar, i seguint les indicacions de Jon Elster,³¹ fem dos canvis en els indicadors de la responsabilitat; d'una banda, utilitzem una conducta més concreta com és la freqüència de l'assistència a classe, i de l'altra, introduïm un indicador relacionat amb les normes morals a partir del desconfort emocional —la culpa— que se sent en violar-les: «Si no em dedico suficientment als estudis em sento malament».

TAULA 14. Relació entre l'assistència a classe i el sexe controlada pel tipus de titulacions

	<i>Titulacions</i>					
	<i>Toves feminitzades</i>		<i>Dures feminitzades</i>		<i>Dures mixtes</i>	
	<i>Universitaris</i>	<i>Universitàries</i>	<i>Universitaris</i>	<i>Universitàries</i>	<i>Universitaris</i>	<i>Universitàries</i>
Assistència a la majoria de classes	61 %	66 %	63 %	85 %	67 %	78 %
VCr	0,05		0,23*		0,12*	

Font: Elaboració pròpia.

La informació que dóna aquesta taula és interessant perquè per un cantó es pot veure que és coherent amb el conjunt de l'anàlisi, ja que en els tres casos les dones assisteixen més a classe que els homes en els tres tipus de titulacions, però a més fa més evident l'efecte del context en aquest cas. En les titulacions toves feminitzades la diferència entre homes i dones és feble i no és significativa, probablement perquè uns i altres perceben que els llibres o els apunts dels altres companys poden suplir fàcilment la presència a classe.

31. J. ELSTER (2007), p. 9-32.

Els tres indicadors principals relacionats amb la responsabilitat es refereixen a una conducta general i dues d'específiques que es posen en pràctica motivades per la norma moral en relació amb els estudis. En canvi, en la taula 15 ens referim més aviat al sentiment que es genera en els subjectes quan violen aquestes normes, en aquest cas, la culpa. Si la norma d'estudiar està relacionada amb la dimensió de la personalitat «responsabilitat», les variacions en els sentiments de culpa deuen estar més relacionades amb l'«ansietat», ambdues més presents en les noies d'acord amb la psicologia de la personalitat.

De fet, quan no es dediquen suficientment als estudis se senten malament un 74 % de les noies enfront d'un 59 % dels nois. Tampoc en aquest cas hi ha una relació significativa entre la culpa i la categoria professional dels pares; per tant, l'efecte de la socialització no sembla evident.

La taula 15 ens mostra la diferència entre nois i noies en cada una de les quatre categories professionals dels pares.

TAULA 15. Relació entre el sentiment de culpa i el sexe controlada per la categoria professional

	<i>Categoria professional dels pares</i>							
	<i>Empres./Prof.</i>		<i>Treb. no manuals</i>		<i>Petits empres.</i>		<i>Treb. manuals</i>	
	<i>Universitaris</i>	<i>Universitàries</i>	<i>Universitaris</i>	<i>Universitàries</i>	<i>Universitaris</i>	<i>Universitàries</i>	<i>Universitaris</i>	<i>Universitàries</i>
Sentiment de culpa	61 %	76 %	57 %	73 %	58 %	67 %	61 %	75 %
VCr	0,19*		0,17*		0,11		0,19*	

Font: Elaboració pròpia.

Com podem veure la diferència entre nois i noies es produeix en la direcció esperada, tot i que els fills i filles dels petits empresaris no presentin una correlació estadísticament significativa.

Per tant, podem concloure que, d'acord amb les expectatives teòriques indicades, les noies es comporten més responsablement a la universitat que els nois i que les diferències degudes a la socialització diferencial segons la classe social no semblen importants en aquest cas.

L'anàlisi del context universitari mostra que es manté la diferència històrica entre les ciències dures i les toves, però de moment no s'aprecia cap influència positiva associada al procés de Bolonya, probablement perquè l'aplicació encara és incipient i no està estabilitzada.

L'ÈXIT EN ELS ESTUDIS EN RELACIÓ AMB LA CAPACITAT I L'ESFORÇ

Com intervenen l'elecció del estudis, la capacitat i l'esforç en el progrés dels estudis dels universitaris i de les universitàries?

Després d'analitzar la importància dels factors de personalitat en els estudiants d'ambdós sexes, ens plantegem quina importància tenen de cara a l'èxit en els estudis, primer mesurat a través de les notes assolides a l'expedient acadèmic i després a través de la percepció subjectiva dels estudiants sobre el seu progrés.

L'èxit en els estudis depèn de diferents factors, tant personals com contextuals, però en el context d'aquest article ens interessem per veure com influeixen factors importants com són la capacitat i l'esforç de cara a la diferenciació entre els nois i les noies.

Per mesurar la capacitat utilitzem l'indicador dels procediments d'accés a la universitat i la nota, ja que en general ens dóna una mesura senzilla de la història escolar prèvia de l'estudiant.

Segons les estadístiques oficials, una tercera part dels estudiants de Catalunya entra a la universitat a partir dels cicles formatius, i dues terceres parts a partir del batxillerat. Els batxillers els hem dividit en dues meitats, segons la nota d'accés. D'aquesta manera fem servir una variable independent amb tres categories, cadascuna de les quals agrupa una tercera part dels estudiants. En les tres categories ha resultat que la proporció de nois i noies és la mateixa.

Les dades mostren que hi ha una relació feble entre la nota d'accés i l'actitud esforçada, de manera que els que tenen més bona nota tendeixen a declarar que s'esforcen més. La jerarquia observada empíricament mostra que l'actitud esforçada la tenen un 65 % dels estudiants procedents del batxillerat amb nota alta, un 54 % dels estudiants que provenen dels cicles formatius i un 49 % dels estudiants procedents del batxillerat amb una nota de selectivitat baixa.

Sembla comprensible que l'èxit en el passat reforci les ganes de posar-hi esforç, però també podria passar que algunes persones, precisament perquè han tingut bones notes en el batxillerat, se'n refiïn i s'esforcin menys a la universitat.

Les dades de l'enquesta mostren que en les titulacions toves feminitzades un 69 % dels estudiants tenen bona nota, en les dures feminitzades un 53 % i en les dures mixtes només un 23 % tenen notable o excel·lent en el conjunt de

l'expedient. Aquest tipus de diferències en les notes ja són tradicionals en el nostre sistema universitari i deuen ser degudes tant a la diferència en la dificultat de les titulacions, com a les diferents tradicions del professorat. De cara a aquest article el que és important d'assenyalar és que no hi ha cap diferència significativa entre els nois i les noies en la nota de l'expedient acadèmic, ni en les toves feminitzades ni en les dures mixtes. En canvi, en les dures feminitzades, mentre que el percentatge de nois que treuen bona nota és un 63 %, en el cas de les noies és un 50 %, la qual cosa es pot explicar perquè el 92 % dels homes que cursen aquestes titulacions tenen una nota d'entrada a la universitat alta, mentre que estan en la mateixa situació un 75% de les dones.

Seguint el fil de la nostra indagació, veiem a continuació en cada tipus de titulacions quin paper exerceixen l'esforç i les capacitats d'entrada en l'expedient acadèmic dels nois i de les noies.

TAULES 16, 17 I 18. Les qualificacions altes en funció de l'actitud esforçada, controlades pel sexe i el tipus de titulacions

<i>Titulacions toves feminitzades</i>					
<i>Sexe</i>	<i>Expedient acadèmic universitari</i>	<i>Actitud esforçada</i>			<i>VCr</i>
		<i>Poc %</i>	<i>Bastant %</i>	<i>Total %</i>	
Universitaris	Not. + Exc.	54	89	71	0,34**
Universitàries	Not. + Exc.	57	75	68	0,19**

Nota: Exemple de lectura: en les titulacions toves feminitzades treuen notable o excel·lent un 89 % dels nois que s'esforcen bastant en contra d'un 75 % de les noies que també s'esforcen bastant.

Font: Elaboració pròpia.

<i>Titulacions dures feminitzades</i>					
<i>Sexe</i>	<i>Expedient acadèmic universitari</i>	<i>Actitud esforçada</i>			<i>VCr</i>
		<i>Poc %</i>	<i>Bastant %</i>	<i>Total %</i>	
Universitaris	Not. + Exc.	53	78	63	0,24**
Universitàries	Not. + Exc.	24	57	50	0,27**

Font: Elaboració pròpia.

<i>Titulacions dures mixtes</i>					
<i>Sexe</i>	<i>Expedient acadèmic universitari</i>	<i>Actitud esforçada</i>			<i>VCr</i>
		<i>Poc %</i>	<i>Bastant %</i>	<i>Total %</i>	
Universitaris	Not. + Exc.	12	39	22	0,32**
Universitàries	Not. + Exc.	10	33	24	0,27**

Font: Elaboració pròpia.

Hem vist anteriorment que en els tres tipus de titulacions les dones tendeixen a tenir una actitud més esforçada de cara als estudis que els homes. Ara constatem que en tots tres tipus de titulacions es reflecteix que assolir una

bona nota és més probable per als nois que s'esforcen que per a les noies que fan el mateix. Cal dir que aquesta diferència no és significativa en les titulacions dures mixtes, potser perquè les noies que les elegeixen es diferencien menys dels nois que en altres titulacions o perquè el professorat també actua amb menys prejudicis en aquest context.

A continuació analitzem la relació entre les capacitats i les bones notes de l'expedient tenint en compte el sexe en cada un dels tres tipus de titulacions.

TAULES 19, 20 i 21. Les qualificacions altes a la universitat en funció de les capacitats controlades pel sexe i el tipus de titulacions

Sexe	Titulacions toves feminitzades					
	Expedient acadèmic universit.	Capacitats a l'entrada				VCr
		B. nota baixa %	Cicles f. %	B. nota alta %	Total %	
Universitaris	Not. + Exc.	65	62	86	71	0,24*
Universitàries	Not. + Exc.	58	73	74	68	0,16*

Nota: Exemple de lectura: en les titulacions toves feminitzades assolixen un excel·lent o un notable a l'expedient acadèmic universitari un 86 % dels nois que han entrat a la universitat des del batxillerat amb nota alta enfront d'un 74 % de les noies en la mateixa situació.

Font: Elaboració pròpia.

Sexe	Titulacions dures feminitzades					
	Expedient acadèmic universit.	Capacitats a l'entrada				VCr
		B. nota baixa %	Cicles f. %	B. nota alta %	Total %	
Universitaris	Not. + Exc.	—	—	63	62	0,31*
Universitàries	Not. + Exc.	20	47	54	50	0,21*

Font: Elaboració pròpia.

Sexe	Titulacions dures mixtes					
	Expedient acadèmic universit.	Capacitats a l'entrada				VCr
		B. nota baixa %	Cicles f. %	B. nota alta %	Total %	
Universitaris	Not. + Exc.	21	11	45	22	0,30**
Universitàries	Not. + Exc.	11	21	48	24	0,36**

Font: Elaboració pròpia.

També en aquest cas amb les mateixes capacitats és més probable que els homes siguin més premiats que les dones, tant en les titulacions toves feminitzades com en les dures feminitzades. En les titulacions mixtes les dades són més equilibrades, encara més que en el cas de l'esforç.

Observeu que en les titulacions dures feminitzades es dona el fenomen que les dones tendeixen a tenir menys bones notes d'entrada que els homes,

però també entre les que les tenen tant bones com els companys, algunes són penalitzades.

En resum, podem fer la hipòtesi de dos mecanismes explicatius: l'un relacionat amb l'individu i l'altre amb el context. Pot ser que les dones tendeixin a respondre pitjor en els exàmens perquè el seu nivell d'ansietat és superior. També pot tenir una certa influència en la valoració el fet que una gran part del professorat universitari és masculí i pot ser que actuï inconscientment amb prejudicis.

LA PERCEPCIÓ SUBJECTIVA DEL PROGRÉS EN ELS ESTUDIS

Per acabar, veiem a continuació com es comporta la percepció subjectiva del progrés acadèmic en comparació de les qualificacions objectives i amb la variable sexe, seguint el model de tot l'article.

TAULA 22. Relació entre l'expedient acadèmic a la universitat i la percepció del progrés acadèmic

<i>Expedient acadèmic universitat</i>	<i>Progrés coneixements</i>		<i>Total</i>
	<i>No</i>	<i>Sí</i>	
Not. + Exc.	42,1 %	49,8 %*	47,6 %

VCr 0,07*.

Font: Elaboració pròpia.

La relació entre les notes de l'expedient i la percepció subjectiva del progrés és molt feble i si se separa per titulacions ja no és significativa. Això indica que molts estudiants no perceben una associació entre el que ells mateixos consideren un augment dels seus coneixements i el reconeixement que en fa la institució.

En la taula 23, separada per tipus de titulacions, podem veure d'una manera més explícita el comportament d'aquestes dues variables.

TAULA 23. Comparació pel tipus de titulacions de les notes de l'expedient acadèmic i la percepció del progrés acadèmic

	<i>Toves feminitzades</i>	<i>Dures feminitzades</i>	<i>Dures mixtes</i>
Not. + Exc.	69 %	52 %	23 %
Progrés coneixements «bastant»	71 %	76 %	70 %
Diferència de punts	2	24	47

Font: Elaboració pròpia.

Tal com ja s'ha mostrat en l'apartat anterior les diferències en els resultats de les avaluacions són molt importants entre els tres tipus de titulacions. La gradació en les notes sembla que obeeixi a una regla preestablerta, ja que en les titulacions toves feminitzades treuen bones notes a l'entorn de les dues terceres parts dels estudiants, en les dures feminitzades a l'entorn de la meitat i en les dures mixtes una quarta part. En canvi, la percepció subjectiva del progrés és positiva per a un 70 % i escaig dels estudiants, sense diferències significatives per titulacions. Tampoc hi ha una diferència significativa entre els nois i les noies. Aquest és un tema que a parer nostre, almenys, caldria plantejar-se.

Observem a continuació les dades globals de la percepció del propi progrés segons les capacitats d'entrada a la universitat i l'esforç esmerçat en els estudis per comparar-ho amb les dades de l'avaluació fàctica de l'expedient acadèmic.

TAULA 24. Relació entre la percepció del progrés en els estudis i el camí d'entrada

Progrés en coneixement	Accés a la universitat				VCr
	Batx. nota baixa	Cicles formatius	Batx. nota alta	Total	
Bastant	74 %	64 %	73 %	70 %	0,10*

Font: Elaboració pròpia.

També aquesta correlació és molt feble, però és interessant de constatar que les capacitats dels estudiants procedents del batxillerat no mostren cap influència en la percepció del progrés i que justament els estudiants que procedeixen dels cicles formatius són els que menys perceben el seu propi progrés.

Analitzant aquestes dades per als tres tipus de titulacions, les diferències són petites i en general no significatives. Hi ha, tanmateix, dos casos que es poden destacar: en primer lloc, els nois que cursen titulacions dures feminitzades que han entrat a partir del batxillerat amb una nota d'accés alta tenen una percepció del progrés més alta que la mitjana dels tres camins (82 %* / 75 %); en segon lloc, en les titulacions dures mixtes, els nois que han entrat procedents dels cicles formatius mantenen la seva percepció més baixa del propi progrés en relació amb la mitjana dels tres camins d'entrada (56 %* / 68 %); les noies mostren la mateixa tendència però la diferència no és significativa.

Una hipòtesi interpretativa del comportament dels estudiants procedents dels cicles formatius seria afirmar que, tot i que puguin tenir nivells generals més baixos, dominen més els continguts de l'itinerari escollit i quan segueixen els estudis mostren una certa decepció.

Veiem a continuació la relació entre el progrés en els coneixements i l'actitud esforçada dels estudiants.

TAULA 25. Relació entre la percepció sobre el progrés acadèmic i l'actitud esforçada

<i>Progrés coneixements</i>	<i>Actitud esforçada</i>			<i>VCr</i>
	<i>Poc</i>	<i>Bastant</i>	<i>Total</i>	
Bastant	64,1 %	75,4 %	70,4 %	0,12*

Font: Elaboració pròpia.

Globalment els estudiants que més s'esforcen consideren que progressen més en els coneixements, però la correlació és també molt feble.

Per tal de seguir en la línia argumental de l'article analitzem a continuació la influència de l'esforç esmerçat en els estudis en la percepció del progrés acadèmic propi, distingint els tres tipus de titulacions i el sexe dels estudiants.

231

TAULES 26, 27 i 28. Relació entre la percepció sobre el progrés acadèmic i l'actitud esforçada, controlada pel tipus de titulacions i el sexe

<i>Sexe</i>	<i>Percepció progrés coneixements</i>	<i>Titulacions toves feminitzades</i>			<i>VCr</i>
		<i>Actitud esforçada</i>			
		<i>Poc %</i>	<i>Bastant %</i>	<i>Total %</i>	
Universitaris	Bastant	60	70	64	0,10
Universitàries	Bastant	63	77	71	0,14*

Font: Elaboració pròpia.

<i>Sexe</i>	<i>Percepció progrés coneixements</i>	<i>Titulacions dures feminitzades</i>			<i>VCr</i>
		<i>Actitud esforçada</i>			
		<i>Poc %</i>	<i>Bastant %</i>	<i>Total %</i>	
Universitaris	Bastant	60	100	75	0,45*
Universitàries	Bastant	76	76	76	0,00

Font: Elaboració pròpia.

<i>Sexe</i>	<i>Percepció progrés coneixements</i>	<i>Titulacions dures mixtes</i>			<i>VCr</i>
		<i>Actitud esforçada</i>			
		<i>Poc %</i>	<i>Bastant %</i>	<i>Total %</i>	
Universitaris	Bastant	66	71	68	0,06
Universitàries	Bastant	65	76	72	0,13

Font: Elaboració pròpia.

Les taules mostren que en general es manté que els que s'esforcen en els estudis tendeixen a percebre un progrés en els coneixements que assolixen, però amb diferències més petites, i a vegades no significatives, de les que s'han trobat en analitzar l'expedient acadèmic universitari. L'excepció curiosa i no esperada la trobem en les titulacions dures feminitzades, en les quals el percentatge de noies que consideren que progressen en els estudis no té cap relació amb el nivell d'esforç que hi dediquen.

Sens dubte, l'aspecte més rellevant d'aquest últim apartat és la no-correspondència entre les notes obtingudes a partir de les avaluacions oficials i la percepció que els estudiants d'ambdós sexes tenen del propi progrés acadèmic a la universitat. Els estudiants mantenen un nivell de percepció del progrés molt semblant en els tres tipus de titulacions, mentre que les avaluacions mitjanes són molt diferents.

232

PROPOSTES D'INTERPRETACIÓ

1. Sobre les diferències en les preferències entre els universitaris i les universitàries en relació amb els estudis cursats

Amb les dades que hem analitzat hem pogut constatar que les dones prefereixen les titulacions d'humanitats i socials i que aquesta tendència mostra una certa estabilitat en el temps, tot i el creixement global de la presència femenina en totes les titulacions. També és veritat que la meitat dels homes elegeixen disciplines socials, entre altres raons perquè en aquesta categoria hi ha dret, econòmiques, polítiques, etc., que tenen un gran component d'agència. També s'ha constatat la prevalença de les motivacions prosocials en les noies.

Mentre redactava aquestes conclusions vaig llegir dos petits articles en la premsa diària que em van semblar molt il·lustratius del que pretenia comunicar en aquest escrit. El primer es titula «El mirall metafòric dels grans simis», on l'autor, J. Call, ens diu que mirant-los detingudament podem entendre allò en què ens assemblem i allò en què ens distingim. Al final de l'article ens indica que mirant les semblances també assolim una informació valuosa de la nostra pròpia biologia, i acaba dient: «Més sovint del que ens agradaria creure, sota el sucre glacé cultural invariablement hi ha el pa de pessic de la biologia. No us agradaria saber de què fa gust?».³²

32. J. CALL (2012), «El mirall metafòric dels grans simis», *La Vanguardia* (8 abril), p. 20.

Potser mirant els mascles i femelles dels grans simis ja en podem obtenir una pista, tot i que la llarga estada dels humans en un entorn relativament estable durant el pleistocè va fer reduir les diferències en força i mida i, per tant, en certs trets comportamentals de la nostra primera divisió sexual del treball.

En aquest context, sembla que l'exigència metodològica de reducció al nivell inferior ens obliga a tenir en compte les aportacions dels psicòlegs sobre les diferències en la psicologia individual, fonamentades biològicament, a partir de la prevalença en uns i altres de diferents trets de personalitat, i a partir d'aquest fet assumir que les interaccions entre els uns i els altres en els diferents contextos socials poden estar marcades per aquestes preferències inicials.

En tot cas, a partir de la biologia sabem que qualsevol tret individual en les diferents espècies evoluciona a poc a poc la majoria de vegades i que es distribueix normalment en la població de manera que tots els individus no són exactament iguals; aquest fet s'anomena *paisatge evolutiu*. És a dir que qualsevol característica psicològica que pugui diferenciar els nois de les noies es distribueix en dues corbes normals que se sobreposen en una part de les seves distribucions.

Llavors potser cal matisar una mica l'esquema d'Eagly en el sentit de considerar que les distribucions hormonals es produeixen en els dos sexes però de maneres diferents, i això no pas lligat als rols actuals sinó més aviat a les funcions reproductives prèvies també en l'espècie humana. Altra cosa és que en el context actual de ràpids canvis socials les dones i els homes puguin fer tot tipus de feines tant de producció com de reproducció. Això tampoc vol dir que les facin de la mateixa manera, sinó que segurament d'una manera una mica diferent justament perquè en aquest terreny professional expressaran les seves característiques inicials. És a dir, per posar un exemple d'actualitat, les dones poden exercir de líders d'una manera més comunal que els homes.

Per mi aquest tipus de consideracions introdueix en el model d'anàlisi de les ciències socials si més no dues hipòtesis interessants:

La primera és que quan les dones o els homes són minoritaris en una professió de tradició de l'altre sexe, els/les que s'hi apunten primer pot ser que destaquin en determinats trets més pròxims a l'altre sexe majoritari. La segona, que quan la presència d'uns i altres es fa més equilibrada, és possible que l'estil d'exercir aquella professió canviï a favor dels trets que han arribat en darrer lloc.

Hem arribat aquí sense parlar gens de la socialització i és evident que fa la seva feina, però no treballa mai sobre una pàgina en blanc, sinó sobre un text

escrit que s'expressa en el cervell a partir de molta informació necessària per viure codificada prèviament. En aquest sentit, els aprenentatges explícits transmesos verbalment tenen molta importància quan es tracta d'informació cultural, és a dir llengua parlada, informació geogràfica, matemàtiques, etc., però no tanta quan es tracta de preferències bàsiques o normes morals i socials, les quals tenen arrels molt profundes en les motivacions i emocions primerenques. En aquest cas només prenen una forma determinada segons el que s'espera en una societat concreta, és a dir que estan lligades a les experiències personals d'allò que es premia i allò que es castiga en una determinada societat.³³

Fet i fet, doncs, les dades que s'han ofert tenen el valor de fer-nos veure que les preferències professionals d'uns i altres no són les mateixes, la qual cosa està molt arrelada en l'evolució de l'espècie: la maternitat per un costat i la provisió de recursos que requereixen la força per l'altre. Per mi aquest és el punt de partida micro de qualsevol anàlisi en les ciències socials.

2. Sobre les normes morals en relació amb els estudis universitaris

Amb les dades que hem analitzat hem pogut constatar que les dones tendeixen a mostrar una actitud més responsable que els homes, en el context dels estudis universitaris, la qual cosa es tradueix en unes conductes que no deixen tant les feines per a l'última hora ni dediquen el temps només a les matèries que els interessin immediatament. Aquestes actituds i conductes són coherents amb les expectatives de la psicologia sobre els tipus de personalitat, les quals, al seu torn, concorden amb les expectatives sobre els orígens evolutius de l'espècie humana.

En la segona columna de la premsa diària que abans hem citat hi ha un altre article signat per Tomàs Marqués que vol respondre a la pregunta, que fa servir de títol, «Què ens fa humans». Ens hi mostra la petita distància en la seqüència genètica entre els humans i els simis superiors i en canvi la gran diferència entre les capacitats i habilitats d'uns i altres. L'autor afirma que fa trenta-cinc anys Mary Claire King i Allan Wilson, estudiant les diferències entre els altres grans simis i els humans, van arribar a proposar allò que avui es considera correcte, és a dir, que «la regulació dels gens, i no pas la seqüència, és la clau per entendre què ens fa humans».³⁴

33. A. P. FISKE (2004).

34. T. MARQUÈS I BONET (2012), «Què ens fa humans», *La Vanguardia* (8 abril), p. 20.

Això comporta entre altres coses que, llevat d'alguns casos molt concrets, qualsevol característica humana de les que ens interessin com a científics socials no és el resultat d'un gen ni de dos, sinó de molts que s'expressen de maneres diferents segons com els activa l'entorn.

Per fer-ho més complex els trets de personalitat com ara la responsabilitat, tot i que tenen una certa estabilitat personal, també poden mostrar variacions segons els disparadors culturals com ara els premis i càstigs de l'entorn actual. Tots els que tenim fills hem experimentat que els nens i les nenes a vegades es comporten diferent a casa que al col·legi. Tot plegat referma la proposta d'Eagly segons la qual el context de l'experiència professional pot activar actituds d'agència en les dones igual com el context de cura pot activar actituds comunals en els homes, posant en marxa processos hormonals diferents. Però d'aquí no sembla que se'n pugui deduir que anul·li totalment una certa predisposició primària, almenys per ara, com tampoc es pot deduir que les normes que defineixen els rols no hagin canviat amb el temps, reforçant o inhibint les tendències inicials.³⁵

Un argument utilitzat que sembla que fa trontollar la importància dels trets de personalitat lligats al sexe és el que mostra l'evidència que algunes societats mostren conductes de dominació i violència entre homes i dones molt més extremes que en altres societats més modernes. Segons el meu parer, per resoldre aquest trencaclosques cal distingir molt bé entre normes morals, normes socials i normes jurídiques. Les primeres funcionen en contextos socials informals i les darreres en contextos polítics on, des de la revolució neolítica, l'apropiació de recursos per unes minories que esdevingueren dominants va fer que aprofitessin la seva situació d'avantatge per imposar determinades normes als altres de manera coercitiva. Fa molt temps que dura, però en plena democràcia encara en tenim exemples ben presents, com ara perdonar una part molt important dels impostos als «aprofitats» i en canvi deixar sense casa als que han perdut la feina sense una responsabilitat directa. El mateix podríem aplicar a la violència de gènere. Evidentment, és més dramàtica en unes societats que en d'altres, o en unes societats on prevalen unes organitzacions religioses que en d'altres. Es tracta d'una qüestió de poder social, però una i altra cosa no es pot oblidar que estan arrelades en uns trets de personalitat que s'originen molt aviat a partir de la diferència en la divisió del treball entre els sexes. Aquesta conclusió que no ha estat falsada per ningú i és coherent amb la teoria darwinista s'ha de mantenir mentre no es demostrï el contrari, entre altres raons perquè té conseqüències importants de cara al dis-

35. J. R. HARRIS (2003).

seny de les polítiques socials. En el cas que ens ocupa, per exemple, en el terreny de valorar més unes titulacions que les altres o fins i tot forçant unes preferències sobre l'ús del temps més en unes activitats que en unes altres.

Hem pogut veure com les persones més responsables tendeixen menys a desenvolupar conductes de procrastinació o de moure's només per interessos a curt termini. Un mecanisme que hi podria haver sota d'aquestes conductes podria ser un nivell de sobrevaloració de les pròpies capacitats per part dels homes. A l'hora de la veritat, és a dir, a l'hora de les avaluacions, aquesta autopercepció exagerada podria conduir alguns a posar en pràctica conductes d'aprofitar-se de la feina dels altres (*free riders*) o també a conductes il·legítimes com la còpia sistemàtica en els exàmens o en els treballs que els facilitin treure uns resultats millors. Amb les dades de la recerca realitzada s'ha pogut comprovar que el problema dels «aprofitats» és un dels que més dificulta el treball de grup entre estudiants, un 48 % dels quals afirma que els «aprofitats» generen molts problemes quan es treballa en grup. Conèixer més aquests temes i saber com abordar-los podria ajudar el professorat a organitzar millor les activitats docents.

3. Sobre el progrés dels universitaris i les universitàries en relació amb les capacitats i l'esforç

En aquest tercer apartat de discussió dels resultats assolits ens referim a com la institució universitària, a partir de les regles institucionals i els actors que les posen en pràctica, produeix una selecció que beneficia uns individus i en perjudica uns altres. Aquest procés està directament vinculat a les avaluacions que fa el professorat, amb totes les conseqüències que comporta.

A partir de les dades analitzades ens podem aventurar a dir que una possible influència de la tradició que dona per descomptat que les ciències són més difícils que les lletres perjudica els estudiants que elegeixen titulacions dures, en primer lloc els nois que les trien, però també les noies que s'atreveixen a apuntar-s'hi seguint els seus motius expressius o bé instrumentals i que sembla que necessitin demostrar més per assolir la mateixa nota.

Per explicar aquest plus que necessiten les noies per treure la mateixa nota podem plantejar dos mecanismes que poden funcionar conjuntament. D'una banda, un mecanisme lligat als prejudicis del professorat, perquè se senten més còmodes llegint uns exàmens que s'assemblen més als que ells farien, atès que la majoria són homes en algunes carreres de ciències dures. D'altra banda, atès que el nivell d'ansietat afecta més les noies que els nois, en igualtat

d'altres condicions, els resultats en els exàmens poden ser menys brillants en elles, sobretot quan es tracta d'exàmens tradicionals. Cal pensar que el canvi en els mètodes docents i l'ampliació del ventall de procediments d'avaluació tindrà resultats positius en el futur, quan s'estabilitzin els nous procediments, sempre que no augmentin l'estrès per un increment del nombre de treballs demanats o per una manca de preparació del professorat i l'alumnat en les noves metodologies com per exemple el treball de grup. Hem nascut preparats per cooperar en grups quotidians, però cal aprendre com fer-ho en contextos complexos i amb persones poc conegudes si volem ser eficaços, per això cal adquirir tècniques concretes de treball que especifiquin les propensions inicials a cooperar.

Els resultats semblen sorprenents quan mostren la poquíssima relació entre les notes de l'expedient universitari i la percepció del progrés acadèmic per part dels estudiants. És raonable que es donin diferències, ja que les notes se suposa que responen a uns criteris objectius, mentre que les percepcions dels estudiants depenen dels seus propis punts de partida, de les pròpies expectatives i potser d'una dosi d'autoengany. Un hipotètic estudiant que s'esforcés en els estudis i tingués uns resultats negatius en les avaluacions podria experimentar una dissonància cognitiva entre una cosa i l'altra si no fos conscient de les seves capacitats. Aquesta situació de dissonància s'acostuma a resoldre a través de l'autoengany inconscient, és a dir adaptant les seves creences —«com que m'esforço crec que progresso, encara que el professorat no ho reconegui».

Tot i això, sembla que les diferències són massa exagerades i sobretot més dependents de les àrees d'estudi que de les capacitats i l'esforç dels estudiants. Per això, em sembla interessant recordar que l'avaluació és una cosa molt important per a la majoria d'estudiants, tant perquè orienta la manera d'estudiar com perquè té conseqüències importants per a la seva autoestima i per al seu futur en la societat. Amb dades d'aquesta mateixa recerca s'ha evidenciat que un 25 % dels estudiants no considera justa l'avaluació dels treballs de grup.³⁶ Una conseqüència que se'n deriva és que la universitat hauria d'estar molt interessada a adaptar-se a les noves situacions —tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) o treball de grup, per exemple—, i a millorar en tots els casos els processos d'avaluació, fins i tot intentant neutralitzar els processos subjectius com l'estrès innecessari o els prejudicis del professorat.

36. J. M. MASJUAN (2011), «Group work as a methodological tool to improve the learning process of university students», comunicació a CHER Annual Conference (Reykjavík, juny).